

FLAMICH Mária Magdolna

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézet

flamich.maria@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0051-0652>

<https://doi.org/10.31287/FT.hu.2025.1.8>

A tanulmány megjelenése: 2025. június 30.

Tárgyból alany – Társadalmi szerepek változásai a vakok zeneoktatása kontextusában

Absztrakt

Hogyan válhat tárgyból alannya az évezredekken át kirekesztett ember? Újrairhatók-e a társadalmilag kiosztott szerepek? És mi köze a társadalmi szerepeknek a társadalmi szerepvállaláshoz? Az írás e kérdésekre ad választ a vakok számára konstruált szerepek rövid történeti áttekintésével. Mindemellett elméleti és gyakorlati kontextusban, példák segítségével reflektál a zene és vakság sztereotípiá válóságtartalmára. A tárgyból alannya válás széles spektrumot ölel fel térben és időben az ókori Egyiptom és Hellász vak muzsikusaitól a 21. századi Magyarországon, a vakok speciális iskolájában működő Legato Kórusig. Ahogy végigjárjuk ezt az utat, biztosan mindannyian találunk választ Tom Shakespeare kérdésére: hogy válhat valaki egyéniséggé, ha már a világ eldöntötte, hogy típus.

Kulcsszavak: Társadalmi felelősségvállalás, társadalmi szerepek, vakság, sztereotípiák, kóruséneklés

From objects to subjects – Changes of social roles in the context of blind persons' music education

Abstract

How can a human character segregated for thousands of years become an active member of a society? How can an object become a subject? Can socially prescribed roles be re-scribed? And what is the connection between these roles and social responsibility? This paper answers these questions in the context of a concise overview of the roles societies have given to the blind. Based on theories and practices, this paper reflects on the stereotype that blindness and musical talent are inseparable attributes. Becoming a subject from an object is a long way, a broad spectrum in space and time, from the ancient Egyptian and Greek blind musicians to the 21st-century Legato Choir of the Budapest Special School of the Blind in Hungary. As we walk along that way, we can surely form our own answers to Tom Shakespeare's question, how one can become a character if the world has already decided they are a type.

Keywords: Social responsibility, social roles, blindness, stereotypes, choir singing

Tárgyból alany – Társadalmi szerepek változásai a vakok zeneoktatása kontextusában

Bevezetés

Az utóbbi évtizedek új fogalmakkal reagáltak a világ változásaira. E fogalmak egyike a társadalmi szerepvállalás vagy társadalmi felelősségvállalás. Az új fogalmak új elméleteket és gyakorlatokat takarnak, új szereplőknek teremtenek új helyzeteket, lehetőségeket. Jelen írás e változásokat példázza a vak emberek lehetőségeinek történeti áttekintésével.

Megválaszol néhány kérdést, mint például: *Hogyan lehet támogató az évszázadokon át támogatott emberből?* Tisztáz alapvető fogalmakat, például a *társadalmi szerepvállalást*, felvázolja a vakságról kialakult mentális képet, bemutat valós karaktereket, és elmeséli a Vakok Iskolája Legato Kórusának történetét és tevékenységét.

Végül arra késztet, hogy mi magunk válaszoljuk meg a kérdést, tanítható-e, és ha igen, hogyan, milyen eszközökkel a társadalmi, valamint az egyéni szerepvállalás.

Kérdések, célok

- Válthat-e támogatóvá az, aki kizárólag támogatottként él a köztudatban?
- Mit tudunk róla?
- Tanítható-e a társadalmi szerepvállalás/felelősségvállalás?

E kérdések megválaszolása számos tényező függvénye, múlt és jelen elméleteinek és gyakorlatának megismerésére, megértésére, átgondolására, felülírására késztet. Amennyiben mindez sikerül, az írás elérte egyik célját. Célja továbbá, hogy felhívja a figyelmet a zene teljes személyiségre ható szerepére, a képességek sokféleségének tiszteletére, a közösség erejére, az egyéni és osztozó felelősség taníthatóságára értéktanteremtés segítségével.

Fogalmak, elméletek, gyakorlatok

Szakirodalmi áttekintés

A vakság és a társadalmi szerepvállalás két egymáshoz nagyon közelálló fogalom. Azonban az összefüggés, ami miatt most egymás mellett áll e két fogalom, viszonylag ritkán kerül a kutatók érdeklődésének középpontjába, mivel a vak embereket inkább támogatott szerepben képzeljük el, mint támogatóként. A szakirodalom rövid áttekintése során jól látható, számtalan útmutató és tanulmány születik azzal a céllal, hogy összhangot teremtsen a többségi társadalom és a vak emberek között (lásd Pajor &

Somorjai, 2020; Lendvai, 2019). Ez az írás e tekintetben rendhagyó, mivel nem útmutató, nézeteket sem vizsgál, ellenben bemutat egy alternatívát, hogy bebizonyítsa a vak emberek felelősségtudatos szemléletét. A többségi társadalomhoz való tartozás a felelősségvállalásban és a bizalomban válik láthatóvá és eredményessé.

Ez az írás a bizalomról, a közösségi és egyéni társadalmi szerepvállalásról, a társadalmi szerepekről és azok vállalásáról szól, és értelmez néhány alapfogalmat az összefüggések okán.

Társadalmi szerepvállalás / Társadalmi felelősségvállalás

A *társadalmi szerepvállalás* vagy *társadalmi felelősségvállalás* az angol *social responsibility* magyar fordítása, és elsősorban vállalatokkal kapcsolatos diskurzusokban olvasható. Az internetes keresőmotorok szinonimákként jelenítik meg őket, jóllehet a *társadalmi felelősségvállalás* nagyobb arányban fordul elő a világhálón. A *szerepvállalás* és *felelősségvállalás* szavak konnotációja mutat némi különbséget. A *társadalmi szerepvállalás* inkább a társadalmi szerepekhez való kötődést indikálja, míg a *felelősségvállalás* a felelősség súlyosságát, terhet sugallja. Mindezek ismeretében e szövegben a kétféle megnevezés egymás szinonimájaként szerepel, mivel a hazai gyakorlat nem tulajdonít jelentőséget a konnotációknak.

A *társadalmi szerepvállalás* vagy *társadalmi felelősségvállalás* fogalom a közel-múltban honosodott meg először az angolszász üzleti kultúrában, mint *corporate social responsibility* (CSR), majd nálunk (itt már leggyakrabban csak a rövid alak, a CSR), és magyar fordítása is: *vállalati társadalmi szerep-/felelősségvállalás*. Bár a fogalom fiatal, a gyakorlat minden bizonnyal egyidős a társadalmak kialakulásával.

Már az ókorban is jellemző volt, hogy a „termelők és szolgáltatók törekedtek a helyi közösségek igényeinek és elvárásainak figyelembevételére” (Lukács, 2015, p. 6), bár vélhetőleg kidolgozott stratégia nem hangolta össze az érintett felek együttműködését (uo.). Az pedig már végképp elképzelhetetlen volt, hogy a szerepvállalás bármelyik célcsoportja vállaljon aktív közösségi szerepet. A társadalmak ugyanakkor régóta várnak aktív közösségi részvételt a gazdasági szféra szereplőitől (Carroll, 2008; Agudelo et al., 2019; Lukács, 2015). Így az internetes keresőmotorok szerint maga a *társadalmi szerepvállalás* és szinonimája, a *társadalmi felelősségvállalás* fogalom is szinte kizárólag vállalatok kontextusában jelenik meg a szakirodalomban. Amennyiben a közösségben szerepet vállaló egyén meghatározásához keresünk fogalmat, a *személyes/egyéni szerep-/felelősségvállalás* (*personal/individual social responsibility*) egészen új fogalommal találkozunk. A fogalom az egyénre mint a fenntartható társadalomhoz szükséges, a kormány és a vállalati szféra után következő harmadik legfontosabb elemre utal (López Davis et al., 2017).

A vakság kultúrális kontextusai

A személyes/egyéni felelősségvállalás felismerése és szemlélete lehetőséget biztosít a vak emberek számára, hogy tárgyból alannya váljanak annak ellenére, hogy leg-

többjüket a vakság az ismeretlenség misztikus homályába száműzi (Földényi, 2008; Kunt, 2011). A sötétséget, a vakságot „a misztika kitüntetett témái” között találjuk (Földényi, 2008; Kunt, 2011). „Tudományosan megállapított tény, manapság már inkább közhely, hogy bizonyos képesség elvesztése, hiánya pótlódik más képességben/képességekben” (Kunt, 2011, p. 123). A nemlátás számos speciális képesség hangsúlyos jelenlétét sugallja. E képességek között szerepel a jövőbelátás (Kunt, 2011; Kulin, 2016), az istenlátás (Kunt, 2011), a zenei tehetség: a muzsikálás különleges képessége (Flamich, 2019; Straus, 2011).

„A régi időkben a vakokat gyakran prófétának, álomlátónak [...] és bölcsnek tekintették” (Scholl, 1986, p. 24). A vakságról, a vak emberekről alkotott kép azonban nem mindig pozitív. Számos kultúrára jellemző, hogy a vakságmétafora a nemtudásra, a zavart elmére, míg a látás a tudásra utal (Schor, 1999; Bolt, 2007), következésképpen a vak ember tudatlan, zavart elméjű, így sorsa a kirekesztés.

„A régmúlt krónikásai szerint a sérült látást alapvetően az ember képességeit gyengítő tulajdonságnak tekintették, így aki keveset, esetleg semmit sem látott, halálra szánták, koldulásra ítélték, száműzték. Kivételek persze már akkor is léteztek” (Bolt, 2006, p. 80).

A vakság és a zene

A vak emberekhez társított negatív és pozitív sztereotípiákban közös a kifinomult hallás, mivel alapvetésnek tekinthető, hogy azok, akik túlnyomó részt hangok alapján tájékozódnak a világban, élesebb hallással rendelkeznek, mint azok, akiket a tájékozódásban a látás képessége is segít.

A fenti alapvetésből számtalan laikus arra következtet, hogy a kifinomult halláshoz kifinomult zenei hallás és átlagon felüli zenei tehetség is társul kárpótlásként a látás hiánya okán, azonban ez utóbbi feltételezést nem sikerült bebizonyítani. Kutatások alapján viszont bizonyítást nyert, hogy a zene örökös integráns része a vak emberekről alkotott mentális képnek (Flamich, 2018, 2019; Straus, 2011).

„A vakok kapcsolata a muzsikával régen köztudatban van és nemcsak a legendák, hanem a reális történelmi tények is bizonyítják. Több száz év előtt csak kevés vak ember tanulhatott valamit hozzátartozói anyagi helyzetétől és jóakaratótól függően. Írás-olvasás még nem létezett vakok számára. Mégis Don Antonio Cabezón spanyol orgonista és csembelista (1510-1566) vakon született. II. Fülöp csembalistája volt, egy orgona tabulatúrája maradt ránk különböző művekkel és az első ujjrendi feljegyzések tőle származnak” (Ungár, 1960, o. n.).

Ungár Imre példája mellett a vakok és a zene kapcsolatát szemléltető mentális kép valóságáulapjául számtalan példa szolgál, közöttük a két vak hárfást megörökítő rajz III. Ramszesz (Kr. e. 1187–1156) sírkamrájának falán; Francesco Landini (1325–1397) itáliai zeneszerző, orgonaépítő, költő; John Stanley (1712–1786) angol orgonaépítő, zeneszerző; Joaquín Rodrigo (1901–1999) spanyol zeneszerző, zongoraművész; Ray Charles (1930–2004) amerikai énekes, dalszerző; Stevie Wonder (1950–) amerikai énekes, dalszerző; Andrea Bocelli (1958–) olasz énekes; Ungár Imre (1909–1972) magyar zongoraművész, tanár; Érdi Tamás (1979–) magyar zongoraművész – mindössze néhány név a földkerekség legismertebb vak muzsikusi

közül. A vakság és a zene intenzív kapcsolatát Ungár (1960) alábbi megállapítása is megerősíti: „A zeneoktatás volt az első intellektuális foglalkozás, melyet mindenütt lehetségesnek, sőt természetesnek ítélték vakok számára” (Ungár, 1960, o. n.).

Az említett muzsikuskok és kevésbé ismert társaik példája, valamint a vakok és a zene elválaszthatatlan kapcsolatát világszerte hangsúlyozó mentális kép, amellett, hogy az érintett szülőikben gyermekük megélhetésének reményét kelti, a társadalmi szerepvállalásra is lehetőséget kínál (Flamich, 2019).

„A vakok éneke már sok barátot szerzett az ügynek, miáltal jelentékenyen hozzájárul az intézmény fejlesztéséhez és anyagi helyzetéhez” (Herodek, 1925, p. 220).

A vakok hazai zeneoktatásának történeti áttekintése

A vakok hazai oktatása kétszáz évvel ezelőtt, 1825-ben indult, és már akkor jelentős szerepet szánt a zeneoktatásnak. A bentlakásos intézet egyedülálló lehetőséget biztosított az oktató-nevelő személyzet számára, hogy megismerje azokat a tulajdonságokat, amelyek alapján a vakok érzékelik a világot, így viszonylag rövid idő alatt kirajzolódott, mely tárgyak tanítása élvez prioritást. „[A] hallérzék rendszerint korábban fejlődik a vakgyermeknél, mint az épszeműnél. Minden zörej, minden nesz felé fordul a vak önkénytelenül, s ha már járni tud, utána mén sőt minden tárgyból mit kezébe kap, hangot akar kicsiholni” (Mihályik, 1870/2000, p. 156).

A közvetlen kapcsolat tovább bővítette a tudástárat:

„Egészen különbözik a közönséges hallérzék a zenészetitől. Téves fogalom az, hogy minden vak született zenész. Minden vak szereti a zenét mert a zene hallása ép oly, sőt bensőbb gyönyört okoz neki, mint bárki másnak [...] Ott hol alkalom kínálkozik és a vakgyermek zenészetit hallást tanúsít, a vakgyermek tanulmánya és gyakorlati körébe kell vinni a zenészetit képzést is” (Mihályik, 1870/2000, p. 159).

A zene jelentősége és a tananyagba történő integrálása már az intézet megalapításának dokumentumában is megtalálható. Beitl Rafael, aki 1825 és 1833 között vezette az intézetet, valamint Schedius Lajos egyetemi tanár 1827-re már kidolgozta „az intézet első hivatalos okmányát, a Plánomot, az első működési szabályzatot és tantervet” (Szöllösi, 2005, p. 13; Flamich, 2018, p. 129), amelyben prioritást élvezett a zeneoktatás.

A vakok oktatásában hosszú időn át meghatározó szerep jutott a zenének, és nem csupán hivatásos muzsikuskok képzésében. A zene mindenki számára hozzáférhető volt, derül ki K. Udvari Katalin (2002) írásából: „... az 1930-as évi tanterv szerint (a tanulóknak) már [...] heti huszonnégy ének-zene órájuk volt” (K. Udvari, 2002, p. 71). Az intézmény pedagógusai komoly hangsúlyt fektettek a karéneklésre is, mivel így lehetőség nyílt együtt muzsikálni, szerepléshez jutni azok számára is, akik nem koncertpódiumon képzeltek el felnőtt életüket. Az iskolai énekkar azzal a céllal jött létre, hogy színesítse az ünnepségeket, majd amikor megalakult a Homérosz Kórus, gondoskodik az utánpótlásról (Flamich, 2018; Hoffmann & Flamich, 2017; Homérosz Kórus, 1981).

A 20. századi magyar kulturális élet meghatározó szereplője volt a vakok Homérosz Kórusa, amelyet a század második évtizedétől működő női karból és a vakok manufakturális műhelyeinek dolgozóiból szervezett Schnitzl Gusztáv gyógy-pedagógus, kántor, tanító. A kórust akkoriban mintegy hetven-nyolcvan tag alkotta. Tagjai azt az ipari órabetért kapták próbadíjként, amit a műhelyekben kerestek volna (K. Udvari, 2002, p. 172; Flamich, 2018, p. 143). Több Kodály-ősbemutató is fűződik a kórus nevéhez (K. Udvari, 2002; Flamich, 2018).

A vakok kórusát megalapító Schnitzl Gusztáv a legendás vak vándorénekes, Homérosz nevét találta a legkifejezőbbnek az emblematikus közösség számára. Bár akkor még hazánkban senki sem vitatta Homérosz vakságát, ma már jelennek meg írások e tekintetben. „Nem biztos, hogy Homérosz élt, de az biztos, hogy vak volt. Ha nem is volt létező személy, alakját az eposzénekesek alakjáról mintázták, ők viszont vakok voltak” (Fejes, 2014). Csabai (2017) például az *Odüsszeiában* szereplő színek, valamint Empedoklésznek, az első görög színelmélet kidolgozójának kategorizálása alapján feltételezi, hogy az ókori görögök bizonyos színek érzékelésére képtelenek voltak.

A kérdést, hogy Homérosz vak volt, vagy sem, vélhetőleg senki sem tette fel, hiszen egészen a 19. századig a társadalom vaknak tekintett mindenkit, akinek bármiféle szembetegsége volt (Földiné Angyalossy et al., 2012). E megállapítás, Csabai (2017) írásával összhangban alátámasztja, hogy Homéroszt megilleti a „vak énekmondó” állandó jelző, mivel a „látássérült” ernyőfogalom, a „fogytékosság” ernyőfogalomhoz hasonlóan, a 19. század alkotása, és vélhetően a fogytékosság medikális modelljének szókészletét gazdagító, pontosabb meghatározás. A kórus, csakúgy, mint névadója, megerősítette azt a sztereotípiát, hogy a vak embereket a szavak és a hangok művészetével kárpótolja az élet a súlyos veszteség miatt, amit a látás hiánya okoz (Flamich, 2018; Straus, 2011).

A Homérosz Kórus az 1970-es, '80-as években az ország legkiemelkedőbb kórusai közé tartozott, kivívta Kodály Zoltán tiszteletét is, aki számos alkalommal elismerően nyilatkozott az együttesről, amely több Kodály-ősbemutatót tartott (K. Udvari, 2002). Az énekkar a szocialista érában is megkapott minden elérhető szakmai elismerést, majd 1980-ban elnyerte a Fesztivál Kórus címet (Homérosz Kórus, 1981). A kórus hosszú éveken át rendszeresen adott hangversenyt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola (ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, a Zeneakadémia) Nagytermében. Járt a országot, ellátogatott a szomszédos országokba, felkérést kapott egy finnországi turnéra, ahol számos városban adott koncertet Peskó György orgonaművész-karnagy vezetésével. A Kórus leggyakrabban éplátású karnagyok vezetésével működött, azonban előfordult, hogy hivatásos vak muzsikuskok irányították a közös munkát.

A 20. század magyar kulturális életének egyik meghatározó szereplője, a vakok Homérosz Kórusa 1996-ban megszűnt. Emlékét az egykori kórustagok és hangverseny-látogatók, valamint az 1938-ban, 1964-ben és 1981-ben rögzített hanglemezek őrzik (Flamich, 2018).

Az éneklés, a muzsikálás kivételes lehetőséget nyújt ma is a társadalmi szemlélet formálására, amire napjainkban nagy szükség van, különösen azért, mert a közép-európai kultúra még elsősorban sztereotípiák és az épségizmus attribútumainak keretei között ír elő szerepeket a fogytékos emberek számára. E szerepek újragondolását indikálja az a megfigyelés, hogy a Homérosz Kórus megszűnése

után a beilleszkedést hangsúlyozó társadalmi paradigma következményeképpen és ígérete reményében kétféle lehetőség mutatkozott a vak amatőr kórustagok, énekesek számára. Az egyik, hogy néhányan éplátású tagokból álló kórusokban kerestek és találtak helyet maguknak. A másik lehetőség kicsit később, a 2000-es évek elején körvonalazódott. Ez a lehetőség a Bolyki Balázs vezetésével 2013-ban elindított Never Give Up Kórus, amelyet ma Parara Kórus néven ismer a közönség (Bolyki, é. n.).

Újragondolt társadalmi szerepek

Kortól, politikai paradigmától és rendszertől függetlenül, a vakok, akár a sokszínű fogyatékos közösség többi csoportja, ha tehették, utat kerestek, hogy bebizonyítsák, hasznos, értékes szereplői a társadalomnak. És hogy ez milyen mértékben sikerült, azt az alábbi néhány példa szemlélteti.

A zene és az idegen nyelv tanulása a társadalomhoz való tartozás alappillérei. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük a vakok korábban már említett kapcsolatait a hangokkal. A hangok ugyanis amellett, hogy a világban való navigálás eszközei, megélhetési és rekreációs forrásul egyaránt szolgálhatnak.

Ezt felismerve, a Homérosz Kórus az Eötvös Loránd Tudományegyetem Spanyol Tanszékének Katalán Kórusa közreműködésével adott jótékonsági hangversenyt 1993 karácsonyán, amelynek bevétele egy, az idegen nyelv tanulásában tehetséges, hátrányos helyzetű vak és egy gyengénlátó diák tanulmányait segítette. E két pillér erejét bizonyította az a két karácsonyi koncert 1995-ben, majd 1996-ban, amelyekkel a vakok és a gyengénlátók általános iskoláinak tanulói köszönték meg támogatóiknak, hogy mindkét évben részt vehettek egy kéthetes nemzetközi angolnyelvi táborban, amit a sevenoaks-i (Nagy-Britannia) vakok iskolája szervezett. A tábor életről, az ott szerzett élményekről a Magyar Televízió is beszámolt 1996-ban.

A vak muzsikuskok tehetségükkel reagáltak a társadalmat, az emberiséget érintő eseményekre. Így szerveződött meg 2005. január 23-án, alig néhány héttel a katasztrófa után a *Vak muzsikuskok a Délkelet-Ázsiai szökőár károsultjaiért* című koncert, amelynek teljes bevételét a Vöröskereszt képviselőjének adták át a koncerten fellépő muzsikuskok. Ezt követte 2007 januárjában a *Mozart 250+1* című koncert, amellyel vak muzsikuskok éplátású kollégáikkal, barátaikkal együtt ünnepelték Mozart zenéjét, és átadták a hangverseny teljes bevételét a koncert díszvendégének, Göncz Árpádnénak, a Kézenfogva Alapítvány elnökének.

A vak és látó muzsikuskok összhangja 2007. október 14-én teljesedett ki a közönség számára a Művészetek Palotája Bartók Béla Nemzeti Hangversenytermében, amikor *Összhang* címmel közös hangversenyt adtak az Európai Esélyegyenlőség Évében, hogy felhívják a figyelmet a fogyatékos emberekben rejlő értékekre, és arra, hogy a sokszínűség harmóniája teszi teljessé a világot. A Műpa-hangverseny eredményeként született meg az Összhang Alapítvány, amely küldetésének tekinti, hogy a diverzitás értékeinek bemutatásával kérdőjelezz meg az épségkultuszt, és indíkalja az épség újraértelmezését.

Az Alapítvány érzékenyen reagál a társadalom eseményeire, így amikor 2010. október 4-én 12 óra után néhány perccel a Magyar Alumínium Zrt. ajkai timföldgyárához tartozó iszaptározó X. kazettájának gátja átszakadt, és a kiömlő közel egymillió

köbméter vörösiszap és lúgos víz elöntötte Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely mélyebben fekvő területeit (Katasztrófavédelem Központi Múzeum, 2020), az Összhang Alapítvány elsőként indított gyűjtést a károsult települések iskolái javára. A projekthez számos magánszemély és a Cambridge University Press magyarországi képviselte csatlakozott. Az így összegyűlt, mintegy 1,5 millió forint értékű könyv- és pénzadományt 2010. december 19-én *Karácsonyi ajándék* címmel tartott koncert keretében adták át a három község képviselőinek a nyirádi művelődési ház dísztermében. Ezúttal a koncert fellépői, csakúgy mint 2005-ben a Délkelet-Ázsiai szökőár károsultjai javára adott hangversenyen, mindannyian vak muzsikuskok voltak, ily módon is hangsúlyozva, hogy lehet a fogyatékossgal élő személyekre számítani, hiszen elkötelezettek a társadalmi felelősségvállalás mellett annak ellenére, hogy kevés társadalom tekint rájuk felelős polgárokként.

Ez a tény is szerepet játszott abban, hogy a Negyedik Magyar Fogyatékossgatudományi Konferencia témája a fogyatékossg kulturális megjelenése, címe pedig *Paradigmák örvényében* volt. Azt, hogy hogyan sikerül talpon maradni a változó szemléletek örvényében, a Konferenciát megnyitó, azonos című koncert szemléltette. A koncert koncepciója szintén a fogyatékos és nemfogyatékos művészek, emberek közötti összhang hangsúlyozása volt. Ez alkalommal látás- és mozgássérült szólisták és az Anima Musicae kamarazenekar bizonyította az eredményes együttműködést (Hoffmann & Flamich, 2017).

A Legato Kórus

Már az Ókori Hellász vak énekmondói is igazolják, a zenei hangok akkor is jelentős szerepet játszanak a vak emberek életében, ha legtöbbjük látásának hiányát nem kárpótolja zenei tehetséggel semmiféle felső hatalom. A hangok alapján történő navigálás azonban számos kreatív, közösségi tevékenységre bátoríthatja a vak gyerekeket és pedagógusait az általános iskolában. E tevékenységek egyike a kóruséneklés, amire az utóbbi néhány évben egyre nagyobb igény mutatkozik a Vakok Iskoláját már csak emlékekben őrző fiatalok körében is.

2018 tavaszán tanítványaim a budapesti Vakok Iskolájában arra kértek, vállaltam el az Iskola kórusának vezetését. A megtisztelő felkérést követően elkezdtük a közös munkát, és a tanévzáró ünnepségen bemutatkozott a megújult kórus. Szeptemberben tanár kollégák és korábbi diákok is csatlakoztak a Kórushoz (Flamich, 2024).

A COVID-19 járvány a kórus számára is kihívást jelentett. Át kellett gondolni, hogyan tölthetjük meg zenei tartalommal a heti egy alkalom kilencvenperces online találkozásait, hogy együtt maradjon az addigra már szinte baráti társasággá formálódott együttes. Mivel a virtuális tér alkalmatlan kórusművek együtt-tanulására és -éneklésére, zene- és hangszer történeti előadásokkal és beszélgetésekkel alapoztuk meg a jövőbeli személyes munkát. Az online kóruspróbákon megismertedtünk a különféle zenetörténeti korokkal, nagy zeneszerzők életútjával és ikonikus műveivel, a zenekari hangszerek hangzásvilágával és történetével, valamint az énekhang sajátosságaiival (Flamich, 2024, p. 20).

A Kórus egy valódi befogadó közösség. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint tagjainak sokszínűsége. Az inkluzív közösség tagjai a vakok speciális iskolájának különféle képességű, kulturális és szociális háttérű jelenlegi és korábbi diákjai. A Legato

Kórus összeköt mentális kihívásokkal élő, Down-szindrómás, az autizmus spektrum jegyeit mutató tanulókat, valamint főiskolai hallgatót, hivatásos népdalénekest, gyógypedagógust, zene- és nyelvtanárt. A próbákön a beéneklést követően „az énektanulás hallás után történik. A tanító szólamonként, egyes szakaszokra osztva tanítja az éneket és vele párhuzamosan a szöveget, s midőn már egy nagyobb szakaszt végzett, azt átismételi, és így halad fokról fokra” (Herodek 1925, Flamich, 2024, p. 20). A 20. század jógyakorlatát a 21. század technikái segítik, finomítják. Digitálisan rögzítjük és a kórustagok számára hozzáférhetővé tesszük a szólamokat, valamint a magyar és idegen nyelvű szövegeket.

A tanulás holisztikus megközelítése és komplex folyamata, továbbá a képességek sokfélesége lehetőséget ad arra, hogy osztozzunk a kóruson belüli felelősségvállalásban. A kórustagok, a muzsikálás öröme mellett, érdeklődésüknek és képességeiknek megfelelően vállalnak teljesíthető, ezért motiváló feladatokat. Például:

- a beénekléshez szükséges zongorakíséretet egy kitűnően zongorázó szakiskolás tanuló végzi,
- a kórustagok mintegy 40%-ának abszolút hallása van, ezért a hangadás az ő feladatuk,
- a gyengénlátó tagok vezetik a színpadra történő bevonulást,
- fotózás,
- hang- és videófelvétel készítése,
- a Kórus láthatóságának biztosítása, közösségi médiabeli megjelenítése (Flamich, 2024, p. 20).

A láthatóság különösen fontos, mivel ellentéte, a *láthatatlan* jelző gyakran kerül összefüggésbe a vaksággal és a vak emberekkel. A láthatóságnak nyelvi relevanciája mellett a tárgyból alannyá válás folyamatában is jelentősége van, hiszen sokkal könnyebben beszélgetünk és bízunk abban, aki látható. A Kórus ezért fokozott figyelmet fordít láthatóságára, így 2019-ben meghívta az iskolai versenyek győzteseit, hogy közös műsorral köszöntsék pedagógusaikat a Pedagógusnapon. 2022-ben a Budapesti Vonósok Kamarazenekar közreműködésével *Összhang a békéért* címmel jótékonyági hangversenyt adtak az ukrainai Lviv városában működő Vakok Iskolája javára. Még az év decemberében rögzítették Wolf Péter *Ave Maria* című dalát a Vakok Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesületének *Karácsonyi költemények* című kiadványa számára, majd Babits Marcellina, a magyar könnyűzene egyik közismert személyisége felkérésére részt vettek a 2022-ben a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége javára rendezett *JÓNAK LENNI JÓ* kampány programjában. Közös produkciójukra a Magyar Televízióban került sor.

2023-ban a Vakok Iskolája Legato Kórusa a Musica Sacra Kórusal adott közös hangversenyt a budapesti Jézus Szíve jezsuita templomban, ahol Rónaszéki Tamásnak, a Musica Sacra Kórus karnagyának vezényletével együtt énekeltek Johann Sebastian Bach 147. kantátájának zárókórusát. Ezt követően a Legato Kórus Krause Annamária, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem professzora megtisztelő meghívásának eleget téve a leányfalusi Szent Anna Kórusal együtt nyitotta meg a *Nyáresti Kamarazene* című fesztivált. A két kórus újabb közös hangversenyére decemberben került sor, amikor Liszt Ferenc *Ave Maria* című művét énekeltek együtt a Vakok Iskolája Nádor Termében.

Talán épp a láthatóság eredménye, hogy ma már valamivel bátrabban beszélünk a látás és nemlátás tulajdonságairól, összeférhetőségéről, és törekszünk rá, hogy

a vakságot ne azonosítsuk a sötétséggel, és ne tekintsük tabutémának a világ képekben rögzített ábrázolását. Ezért 2024 februárjában a Kórus a *Szinergia –fotóról festmény* című, a Szentendrei Festők és a Szentendrei Fotóklub közös kiállításának megnyitására kapott felkérést. Májusban pedig a Mátra Lions Club meghívására gyöngyösön mutatkozott be (Flamich, 2024).

A Legato Kórus a nevét sokszínűségével és céljával összhangban választotta, mivel célja az összetartozás, a belonging. A zene pedig kiváló eszköz e cél megvalósításához.

Összegzés

„Hogy válhatsz egyéniséggé, ha a világ már úgy döntött, típus vagy?” – teszi fel az örök kérdést Tom Shakespeare 2011-ben (Shakespeare, 2011). Ez az írás egy lehetséges választ kínál, ezért először bemutat két típust, két sztereotípiát, amit az emberek a vaksághoz és a vak emberekhez társítanak. Az első a vakság és zenei tehetség kapcsolata (lásd Straus, 2011), az istenlátás kivételes képessége (lásd Kulin, 2016), a jövőbelátás (lásd Kunt, 2011). A második a vak ember haszontalansága, kirekesztése (lásd Bolt, 2006 és 2007). Az első esetben alanynak tekintett, míg a második esetben tárgyként kezelt embereket érint a tipizálás. Bár az első típusra gyakrabban asszociálunk (nem igazolhatósága okán), a második típushoz rendelt emberek vannak többségben.

Az írás fogalomtörténeti áttekintése rávilágít arra, hogy a két szélsőség állandóan létező kulturális kontextus, amely, a fogyatékossg kulturális kontextusaihoz hasonlóan, mértékét tekintve kultúrától függően változik (Davis, 2006).

Ahhoz, hogy választ adhassunk Shakespeare minden korra érvényes kérdésére, érdemes azokra a tulajdonságokra fókuszálni, amelyek mindkét csoportot, a köz-tiszteletben állókat és a kirekesztetteket egyaránt jellemzik. E tulajdonságok között prioritást élvez a hangokhoz fűződő attitűd és a hangokkal való bánásmód. E közös nevező és a speciális oktatási-nevelési környezet múlt és jelen tudásbázisa, gyakorlata, valamint a mai digitális eszközkészlet segítségével lehetővé válik, hogy azok, akik nem rendelkeznek kiemelkedő zenei tehetséggel, de jól eligazodnak a hangok végtelen változatosságában, kiszabaduljanak a kirekesztettség sötét barlangjából. A Legato Kórus története egy konkrét válasz Shakespeare kérdésére. A történet tanulsága, hogy együtt válhatunk típusból egyéniséggé, tárgyból alannyá.

Irodalomjegyzék

- Agudelo, M. A. L., Jóhannsdóttir, L. & Davídsdóttir, B. (2019). A Literature Review of the History and Evolution of Corporate Social Responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4(1), 1–23. <https://doi.org/10.1186/s40991-018-0039-y>
- Bolt, D. (2006). *Beneficial Blindness: Literary Representation and the So-Called Positive Stereotyping of People with Impaired Vision*. University of Leeds. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/bolt-Beneficial-Blindness.pdf> (2025. 05. 06.)
- Bolt, D. (2007). Saramago's Blindness: Humans or Animals? *The Explicator*, 66(1), 44–47. <https://doi.org/10.3200/expl.66.1.44-47>
- Bolyki, B. (é. n.). *Szakmai múlt*. <https://www.bolykibalazs.hu/>. https://www.bolykibalazs.hu/?page_id=209 (2025. 05. 06.)

- Caroll, A. B. (2008). A history of corporate social responsibility: concepts and practices. In A. Crane, A. McWilliams, D. Matten, J. Moon & D. Siegel (Eds.), *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility* (pp. 29–46). Oxford University Press.
- Csabai, M. (2017). Az ókori görögök tényleg nem láttak jobban, mint egy méhecske? Fidelio. <https://fidelio.hu/plusz/az-okori-gorogok-tenyleg-nem-lattak-jobban-mint-egy-mehecske-6052.html> (2025. 05. 06.)
- Davis, L. J. (2006). Introduction. In L. J. Davis (Ed.), *The Disability Studies Reader*. Routledge.
- Fejes, L. (2014). Színvak volt-e Homérosz? *Nyelv és Tudomány*. <https://www.nyest.hu/hirek/szinvak-volt-e-homerosz> (2025. 05. 06.)
- Flamich, M. (2018). *Pedagóguskompetenciák az inkluzív szemléletű tanárképzésben – Vak és aliglátó hivatásos zenészek, zenét tanuló fiatalok és tanáraik nézetei befogadásról, a pedagóguskompetenciákról, valamint azok fejlesztéséről* [doktori disszertáció]. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Flamich, M. (2019). *A zene szerepe a vak emberek társadalmi felelősségvállalásában*. LÁRESZ Egyesület. [https://lareszegyesulet.hu/files/3._ICEVI.Flamich.magyar_\(1\).docx.pdf](https://lareszegyesulet.hu/files/3._ICEVI.Flamich.magyar_(1).docx.pdf) (2025. 05. 06.)
- Flamich, M. (2024). A zene összekötő – A Vakok Iskolája Legato Kórusának története. *Carissimi – Esély fogyatékos és egészségkárosodott embereknek*, 15(2), 19–20.
- Földényi, F. L. (2008). „Homályba száműzve”. A vakság témája a képzőművészetben és irodalomban. *Kalligram Folyóirat*, 17(június). <https://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2008/XVII.-evf.-2008.-junius-Joyce/Homalyba-szamuzve> (2025. 05. 06.)
- Földiné Angyalossy, Z., Gadó, M. & Prónay, B. (2012). *Látássérült (látásfogyatékos) gyermekek, tanulók komplex vizsgálatának diagnosztikus protokollja*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Herodek, K. (1925). *Vakok nevelés-oktatásának kézikönyve*.
- Hoffmann, R. & Flamich, M. (2017). A diszkrimináció felülírása. *Új Pedagógiai Szemle*, 67(1–2), 134–139.
- Homérosz Kórus (1981). „Ó nézd, mily szép az élet”. Hungaroton.
- K. Udvari, K. (2002). „*Psalmus Humanus*” – Hagyomány és megújulás a kodályi zenepedagógiában. Püski Kiadó.
- Katasztrófavédelem Központi Múzeuma és Vidéki Kiállítóhelyei (2020). *10 éve történt a vörösiszap-katasztrófa*. <https://muzeum.katasztrofavedelem.hu/35837/10-eve-tortent-a-vorosiszap-katasztrofa> (2025. 05. 06.)
- Kulin, V. (2016). *A jós értelmezései – A Melampus-mítosz története* [doktori disszertáció]. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kunt, A. (2011). „Szemet szemért”. *Tabula*, 14(1–2), 123–141. https://epa.oszk.hu/03100/03125/00025/pdf/EPA03125_tabula_2011_1-2_123-141.pdf (2025. 05. 06.)
- Lendvai, L. (2019). *A látássérült személyekkel kapcsolatos többségi attitűdök és azok percepciója* [doktori disszertáció]. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- López Davis, S., Marín Rives, L. & Ruiz de Maya, S. (2017). Introducing Personal Social Responsibility as a key element to upgrade CSR. *Spanish Journal of Marketing – ESIC*, 21(2), 146–163. <https://doi.org/10.1016/j.sjme.2017.04.001>
- Lukács, R. (2015). *A társadalmi felelősségvállalás és a vállalati reputáció érintetti szempontú vizsgálata* [doktori disszertáció]. Budapesti Corvinus Egyetem.
- Mihályik, Sz. (1870/2000). *A vakokról*. Vakok Általános Iskolája és Diákotthona.
- Pajor, E. & Somorjai, Á. (2020). Útmutató a látássérült tanulók integrált neveléséhez. Eszterházy Károly Egyetem. <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-latasserult-tanulok-integralt-nevelesehez.pdf> (2025. 05. 06.)
- Scholl, G. T. (1986). *Foundations of Education for Blind and Visually Handicapped Children and Youth: Theory and Practice*. American Foundation for the Blind INC.
- Schor, N. (1999). Blindness as Metaphor. *A Journal of Feminist Cultural Studies*, 11(2), 76–105. <https://doi.org/10.1215/10407391-11-2-76>
- Shakespeare, T. (2011). This Long Disease, My Life. *Disability Studies Quarterly*, 31(4). <https://doi.org/10.18061/dsq.v31i4.1727>
- Straus, J. N. (2011). *Extraordinary measures: Disability in music*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199766451.001.0001>
- Szöllösi, F. (2005). *180 éves a magyarországi vakok oktatása*. Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Diákotthona és Gyermekeotthona.
- Ungár, I. (1960). A vak muzsikuss szerepe társadalmunk zenei nevelésében. *PARLANDO*, 2(2). <https://www.parlando.hu/Vakmuzsikuss602.htm> (2025. 05. 06.)